

Neverbalna komunikacija u frazeologiji

Lakoseljac, Tiana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:718133>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Tiana Lakoseljac

Neverbalna komunikacija u frazeologiji

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Tiana Lakoseljac

Matični broj: 0009078047

Neverbalna komunikacija u frazeologiji

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – jednopredmetni studij

Mentor: doc. dr. sc. Željka Macan

Rijeka, rujan 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Neverbalna komunikacija u frazeologiji izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Željke Macan.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnome radu na uobičajen sam način citirala i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Tiana Lakoseljac

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Metodologija	3
3. Frazeologija i frazem	4
3.1. Osnovni oblici frazeološke analize	5
4. Frazemi koji su u potpunosti u službi geste.....	6
5. Frazemi koji su utemeljeni na gestama.....	13
6. Frazemi koji su utemeljeni na gestama koje su izašle iz uporabe	21
7. Zaključak.....	23
Literatura	24
Sažetak.....	25
Summary	26
Prilog – prikupljena frazemska građa	27

1. Uvod

Neverbalna je komunikacija svojevrsna dopuna verbalnoj te se iz gesta i mimike koju čovjek ponekad i nesvjesno upotrebljava može iščitati puno toga, puno dodatnih informacija. Naime, određeni se govor može naučiti, za to postoje i stručnjaci s kojima se uvježbava jasnoća, ton, dikcija, ali i sam način kako uvjeriti slušatelja u ono što izgovorimo, no s neverbalnom je komunikacijom drukčije. Nju je teško naučiti, a ponekad je mimiku lica vrlo teško i kontrolirati jer je lice ono koje većinom sugerira odgovara li nam što ili ne i kad nam se sugovornikove riječi ili postupci (ne) sviđaju. Neverbalna je komunikacija ona koja se ostvaruje nekim drugim sredstvima mimo riječi (Knapp, Hall 2010: 5). Unutar nje uključeni su signali koje činimo tijekom komunikacije, a nisu povezani uz riječi, to su signali tijela, ruku, nogu, ramena i takve signale A. Hrnjak naziva gestama, a mogu biti i signali lica, odnosno mišića lica i očiju koje naziva mimikom (Hrnjak 2005: 29).

Geste se mogu podijeliti na one koje su neovisne o govoru i one ovisne o govoru. Geste neovisne o govoru česte su u audiovizualnim djelima, u medijima i u javnosti, npr. vrlo poznati znak *peace*, odnosno znak mira, koji signaliziraju podignuti kažiprst i srednji prst. S druge strane, geste ovisne o govoru dinamične su i izražajne jer se uz pomoć njih naglašava ono rečeno (Knapp, Hall 2010: 8-9). Mogu biti kulturološke, ali i prirodne, spontane pa kao takve nadopunjuju neverbalnu komunikaciju. Mimika, odnosno izraz lica koji stvaramo smatrani su većinom nekom emocionalnom ekspresijom, no Knapp i Hall (Knapp, Hall 2010: 8) tvrde kako je funkcija lica upravo komunikacija.

Frazeme možemo pronaći u svakome jeziku, no nemoguće ih je doslovno prevesti upravo stoga što oni nisu slobodna veza riječi, već ustaljena unutar koje je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje. U hrvatskoj su

frazeologiji potvrđeni frazemi koji u svojoj frazemačkoj slici imaju neku gestu ili mimiku. Cilj ovog završnog rada njihovo je prikupljanje i semantička analiza, povezanost značenja frazema sa značenjem kodificiranim gestom na kojoj je građena pojedina frazemačka slika.

2. Metodologija

Područje koje je predmetom istraživanja provedenoga u okviru ovoga rada je hrvatska frazeologija, i to frazemi koji u svojoj frazemskoj slici sadrže neku gestu i mimiku. Ukupno je prikupljeno 125 frazema, a svi su prikupljeni iz *Hrvatskog frazeološkog rječnika* A. Menac, Ž. Fink i R. Venturina te su navedeni u popisu na samome kraju rada. Metodologija provedenog istraživanja slijedi onu u radu Anite Hrnjak *Geste i mimika kao izvor frazeologije*. Sva će ostala literatura biti navedena na samome kraju rada, a parafraze i citati bit će prikladno obilježeni.

Prikupljena se frazeološka građa analizira u tri grupe prema podjeli Renate Volos – 1. frazemi koji su u potpunosti u službi geste, imitiraju gestu, svoju informativnost duguju isključivo gesti, a njihovo frazeološko značenje uvjetovano je poznavanjem same geste; 2. frazemi koji su utemeljeni na gestama, ali mogu se koristiti i u prenesenome smisli tako da ne imitiraju gestu, već izražavaju njenu simboliku i slikovitost; 3. frazemi koji su utemeljeni na gestama koje su izašle iz uporabe. (Volos 1995: 139) Unutar same analize uključeni su podrijetlo, motiviranost i značenje frazema, a unutar grupa u kojima su podijeljeni bit će međusobno povezivani uz pomoć somatizama koje sadrže, u primjerima gdje je moguće primijeniti taj kriterij. Neki će biti podijeljeni i s obzirom na osjećaje koji se u pozadini toga frazema javljaju.

3. Frazeologija i frazem

Za početak je važno definirati frazeologiju kao jezičnu disciplinu i frazem kao osnovni predmet kojime se ona bavi.

Osnivanje frazeologije, odnosno njezino odvajanje kao samostalne discipline, započelo je 1947. godine što je potaknuto znanstvenim radom *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* Viktora Vladimiroviča Vinogradova dok se njezinim utemeljiteljem smatra Charles Bally. U hrvatskom je jeziku zanimanje za frazeologiju započelo s radom Antice Menac sedamdesetih godina prošloga stoljeća, a svojim je djelom *Hrvatska frazeologija* uvelike doprinijela i njezinome budućem proučavanju. Termin frazeologija nastao je od grčkih riječi *phrasis* i *logos* koje označavaju izraz i riječ, najlakše ju je definirati kao znanost koja se bavi proučavanjem frazema (Melvinger 1984: 84), a može se objasniti i kao tehnika pisanja koja je svojstvena nekomu piscu (v. u <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20523>). Frazem, kao osnovna jedinica frazeološkog proučavanja, ustaljeni je izraz koji se u govoru reproducirao kao ustaljena, čvrsta i unaprijed određena cjelina. On nastaje frazeologizacijom slobodnih veza i prikazuje „gubitak značenja svih ili nekih sastavnica pa značenje cijele sveze proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. Takve se sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku unaprijed poznate.“ (Menac 2007: 9) Čvrsta struktura frazema upućuje na to da frazemske sastavnice nemaju samostalno značenje, značenje frazema ne proizlazi iz njegovih pojedinačnih sastavnica i upravo zbog toga govornici frazeme shvaćaju kao određene ustaljene fraze koje su se nesvjesno uvukle u njihov jezik, ali u njemu ostaju trajno pohranjene i koriste se gotovo svakodnevno (Menac 1970: 1). Prihvaćenu definiciju frazema u hrvatskome jeziku donosi nam upravo Antica Menac koja kaže da je frazem neslobodna veza riječi koja se ne stvara u govornom procesu, već se reproducira u gotovome obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica,

značenje mu se ne izvodi iz značenja samih sastavnica jer neke od njih doživljavaju semantičku pretvorbu te se u rečenicu uklapa kao njezin sastavni dio. Obilježja su frazema slikovitost i ekspresivnost stoga sastavnice unutar frazema dobivaju konotativno značenje pa tako zapravo i dolazi do njihove desemantizacije (Fink-Arsovski 2002: 6). Fink-Arsovski upućuje nas na to da postoje potpuna i djelomična desemantizacija. Potpuna desemantizacija označava gubljenje prvotnog značenja svih frazemskih komponenti ili samo dio njih, no frazem kao cjelina tako dobiva novo, frazeološko značenje (Fink-Arsovski 2002: 7). Nasuprot tome, djelomična desemantizacija označava gubljenje prvotnog značenja samo u dijelu komponenti dok su nedesemantizirane komponente te uz pomoć kojih se određuje frazeološko značenje (Fink-Arsovski 2002: 6).

3.1. Osnovni oblici frazeološke analize

Frazeme temeljno možemo analizirati na tri načina, strukturnom, semantičkom i sintaktičkom analizom. U ovom će radu biti prikazana semantička analiza odabrane frazemske građe.

Strukturna analiza odnosi se na sam sastav frazema, odnosno na raspored sastavnica unutar frazema te određivanje glavne sastavnice. Za tu je analizu najbitnije odrediti glavnu sastavnicu i opseg frazema, postoje četiri strukturna tipa frazeoloških jedinica – fonetska riječ, frazemske sintagme, frazemske polusloženice i frazemske inačice (Fink-Arsovski 2002: 9) Sintaktička analiza omogućava nam proučavanje funkcije frazema u rečenici. Semantička se analiza bavi značenjem, motiviranošću i podrijetlom frazema, a upravo će o tome biti riječ u narednim poglavljima ovoga rada.

4. Frazemi koji su u potpunosti u službi geste

Unutar ove podjele javljaju se frazemi koji su u potpunosti u službi geste, imitiraju gestu i svoju informativnost duguju isključivo gesti, a njihovo frazeološko značenje uvjetovano je poznavanjem same geste. Podjela slijedi onu koju donosi Volos (Volos 1995: 139)

Frazemi su, kao što je već gore navedeno, stabilna veza riječi, odnosno neslobodne, leksikalizirane strukture čija semantička monolitnost ne proizlazi iz značenja pojedinih riječ, već cijela ta struktura zadobiva njihovo novo značenje (Turk, 1994: 37). Stoga A. Hrnjak postavlja pitanje po čemu frazemi koji imitiraju gestu razlikuju od slobodne sveze riječi koja opisuje pokret ljudskog tijela (Hrnjak, 2005: 31). To možemo objasniti na primjeru frazema *uhvatiti se/hvatati se za glavu* u značenjem 'užasnuti se/užasavati se, uvidjeti/uviđati vlastitu pogrešku'. Slobodna veza riječi *hvatati se za glavu* prikazuje nam čovjeka koji se doslovno hvata za glavu što može biti potaknuto nekim bolovima:

Sjedila je na svojem kauču, gledala je televiziju, a onda se odjednom *uhvatila za glavu* jer je osjetila snažnu migrenu. (T.L.¹)

Ista veza riječi upotrebljena je i unutar frazema, ali upućuje na gestu koja ima stalnu formu i koristi se kako bi prenijela određenu informaciju u komunikaciji:

Kada je shvatio što je napravio, *uhvatio se za glavu*, a netko iz publike taj je trenutak zabilježio na fotografiji. (G²)

Sam frazem čije je značenje motivirano konvencijom uvriježenom gestom istu čuva u frazemačkoj slici na kojoj je to značenje građeno.

¹ Primjer autorice (Tiana Lakoseljac)

² G – oznaka za primjere pronađene na internetskim stranicama, putem mrežnog pretraživača Google

Sada kada je objašnjena razlika između pokreta ljudskog tijela i frazema koji imitira gestu možemo krenuti s prikupljenim frazemima koji odgovaraju ovome području. Možemo započeti frazemom *dati se u bijeg* u značenju 'početi bježati, pobjeći' čija nam frazemska slika nužno ne mora prikazivati čovjeka koji *trči koliko ga noge nose*, već može prikazivati i nekoga tko se zbog mira odlučio povući, ne komentirati ništa više u određenoj situaciji.

Primjer, „Ekscentrični tvorac najpoznatijeg antivirusnog programa morao se *dati u bijeg* nakon što je javno razotkrivena lokacija na kojoj se nalazi.“ (G), nas upućuje i na to da se frazem može koristiti i za reakciju bježanja do koje dolazi kako bi netko spasio sebe, vlastitu privatnost. Upravo je zato rečeno da je poznavanje značenja frazema uvjetovano poznavanjem same geste.

Nadalje, frazem *reći/govoriti (promrmljati/mrmljati) sebi u bradu* <što> u značenju 'nejasno i vrlo tiho reći/govoriti, nedovoljno jasno artikulirati riječi' prikazuje nam gestu čovjeka koji osjeća strah pred kim ili strah od toga da će reći nešto krivo, da neće ispasti pametan pa mrmlja sebi u bradu, pr. „Jedni su govorili naglas, a drugi su nešto *mrmljali sebi u bradu*.“ (G) S ovom se gestom najčešće susreću profesori u školama u trenutku ispitivanja svojih učenika.

Idući su frazemi grupirani oko određenih somatizama koje sadrže u svojoj strukturi. U nekoliko se frazema javlja somatizam dah, primjerice *gledati (promatrati i sl.) bez daha koga, što* u značenju 'netremice (uzbuđeno) gledati (promatrati i sl.) koga, što, ne skidati očiju (pogled) s koga, s čega' i *gubiti dah* u značenju 'ostajati zapanjen (iznenađen, zabezeknut)'. Oba nam frazema sugeriraju istu stvar, čovjekovu zabezeknutost izazvanu nekim vanjskim podražajem, a međusobno ih i možemo zamijeniti – „Udala se za mađioničara i izvela magičan svadbeni ples koji ćete *gledati bez daha*.“ (G), ali istu tu rečenicu možemo preformulirati da zvuči ovako „Udala se za mađioničara i izvela svadbeni ples od kojega ćete *izgubiti dah*.“

Zatim imamo frazeme koji u svojoj strukturi sadrže somatizam jezik, to su ***držati jezik za zubima*** u značenju 'šutjeti, suzdržavati se od govorenja (iz opreza, od straha, itd.)', ***jezik za zube!*** u značenju 'šuti!, šutite!, ne smiješ (ne smijte) govoriti!, ni riječi <više>!' i ***pregristi jezik*** u značenju 'reći *što* i odmah se pokajati, sustegnuti se od daljnjeg govora'. Prva je verzija najmanje stilistički obilježena, neutralna, prikazuje sugovorniku da bi trebao prestati govoriti dok se ostala dva frazema koriste kao imperativi, češće u razgovornom stilu, kao kolokvijalni izraz kada se nekome želi sugerirati da je pretjerao i da bi mu bolje bilo da ušuti. Ovo su vrlo česti izrazi pa ih nalazimo u raznim naslovima članaka tzv. ženskih časopisa kojima se želi sugerirati što se smije, a što ne smije reći, pr. „**JEZIK ZA ZUBE**: Stvari koje ni u ludilu ne smijete reći ni mami ni prijateljima“ (G)

Nadalje, imamo somatizam lice i pogled pa se tako javljaju frazemi ***bijelo (blijedo) pogledati/gledati*** u značenju 'pogledati/gledati jako začuđeno (zbunjeno), pogledati/gledati bez razumijevanja' čija nam frazemska slika ne prikazuje nečije bijelo lice nego zbunjeni izraz na nečijem licu. ***Napraviti/praviti kiselo lice*** u značenju 'pokazati/pokazivati namrgođeno lice (odbojnost) *prema komu, prema čemu*, izraziti/izražavati negodovanje, nerado prihvatiti/prihvaćati *što*, izrazom lica pokazati/pokazivati neslaganje (odbojnost)', ***napraviti/praviti slatko lice*** u značenju 'napraviti se/praviti se ljubaznim, hiniti susretljivost, dodvoravati se' i ***pokeraško lice*** u značenju 'lice koje skriva (ne odaje) osjećaje, lice bez mimike (emocija)'. Navedeni su frazemi prikaz čovjekovih stanja i emocija pa tako kiselo lice pravimo kada negodujemo. Slatko kada želimo biti umiljati, slatko se lice povezuje većinom s malom djecom koja traže nešto od nekoga, ali koristi se i za prikaz određenih manipulacija „*Slatko lice*, dobila me prevarom.“ (G) Dok se pokeraško lice povezuje sa slavnom igrom pokera u kojemu igrači nastoje ne pokazati ushit ako imaju dobre karte, odnosno ne

pokazati razočarenje ukoliko su dobili loše karte i upravo je zato to lice koje ništa ne odaje, dakle značenje je postalo šire, ne svodi se samo na igru pokera.

Idući izdvojeni somatizam je mig koji se nalazi u strukturi frazema ***dati mig komu*** u značenju 'skriveno od javnosti navesti (ponukati) *koga na što*, signalizirati *komu o čemu*, dati znak (skriveni signal) da se *što* učini' i ***dobiti mig <od koga>*** u značenju 'dobiti tajni signal (dopuštenje) da se *što* učini', pr. „Neko je s vrha morao *dati mig* da se počne s istragama ... “ (G).

Iz gore navedenih frazema uviđamo kako imamo najviše somatizama koji upućuju na lice ili na dijelove lica, a tako će biti i u narednim frazemima. Razlog tomu je što značenje tih frazema izražava određena čovjekova stanja i osjećaje, a upravo lice ta stanja može najbolje izraziti. (Hrnjak 2005: 33) Oči su te koje najbolje mogu pokazati kako se čovjek osjeća, kaže se da oči nikada ne lažu što se vidi i iz sljedećih frazema ***izbečiti (iskolačiti, razrogačiti) oči <na koga, na što>*** u značenju 'pogledati *<koga, što>* začuđeno (zbunjeno, širom otvorenih očiju)' i ***oči su iskočile komu*** u značenju 'širom je otvorio oči od zaprepaštenja (čuđenja, itd.) *tko*', pr. „Skoro su joj od lakomosti *iskočile oči*, da se ni lisica ne bi toliko obradovala kokošima koliko ona sama.“ (G) Ta je slika utemeljena na intenzivnom otvaranju očiju do kojega dolazi kada reagiramo na neko iznenađenje. (Hrnjak 2005: 33)

Slika koja se nalazi u pozadini frazema ***kolutati (prevrtati) očima*** u značenju 'sneživati se, čuditi se, iščuđavati se, afektirati' je slika čovjekova neodobravanja ili nezadovoljstva, pr. „Vjerojatno niste ni svjesni da to radite, ali konstantno *prevrtanje očima* tijekom svađe može biti znak da vam je veza osuđena na propast.“ (G)

Nadalje imamo frazeme u čijoj je pozadini slika zaljubljenoga čovjeka, ali i čovjeka koji se divi nečijoj ljepoti, koji nekoga ili nešto promatra s divljenjem, to su frazemi ***napasati (pasti) oči na kome, na čemu*** u značenju 'netremice

(dugo) gledati *koga, što*, ne moći odvojiti oči *od koga, od čega* i ***ne skidati oka (očiju, oči, oko) s koga, s čega*** u značenju 'netremice promatrati *koga, što*, gledati *koga, što* s osobitom pažnjom i zanimanjem', pr. „Želite li izgraditi stražnji trap na kojem će curke *napasati oči*, morate se primiti teških utega.“

Suprotnost ovim frazemima je frazem ***otvoriti/otvarati četvere (čtvore) oči*** u značenju 'pažljivo (pozorno, pomno) pogledati/gledati *koga, što*' kojima nam sugerira da nije dobro ono što na prvi pogled vidimo nego da moramo biti pažljivi, pr. „FETO je zločinačka organizacija i trebamo *otvoriti četvere oči!*“ (G) Također, možemo i 'pogledati/gledati sa sumnjom (nepovjerenjem) *koga, što*; kradom (kriomice) pogledati/gledati *koga, što*' što nam izražava frazem ***pogledati/gledati (promatrati) ispod oka koga, što***. Za iskazivanje pospanosti koristimo frazem ***oči su na pola koplja komu***, pr. „Meni su *oči* bile *na pola koplja* još kad smo došli“ (G).

Posljednji frazemi u ovom nizu somatizama oko/oči, povezani su s usmjeravanjem pogleda, tj. s leksemom pogled. To su frazemi ***oboriti (spustiti) oči (pogled)*** u značenju 'zastidjeti se, osjećati se krivim' i ***prostrijeliti (ošinuti) oštrim očima (pogledom) koga*** 'oštro (ljutito, prijekorno) pogledati *koga*'. To su dvije različite ekspresije, a mogu se naći i na suprotnim stranama unutar komunikacije, dakle netko nas može pogledati oštrim pogledom zbog nečega što smo rekli/napravili, a zatim mi odvrćemo obaranjem pogleda jer nismo najponosniji na izrečeno/učinjeno. U ovim primjerima vidimo kako se tu radi o ja-gesti u prvome slučaju te u on-gesti u drugome slučaju.³

Posljednji frazemi koje vežemo uz dijelove lica su oni koji u svom frazemskom sastavu sadrže somatizam ušiju i ustiju. Somatizam usta sadrže sljedeći frazemi - ***ne otvoriti/ne otvarati usta, ostati/ostajati otvorenih usta (s otvorenim ustima)*** i

³ Ja-geste su one geste koje izražavaju čovjekova unutarnja stanja i osjećaje uslijed djelovanja vanjskih utjecaja, dok su on-geste one geste koje izražavaju odnos prema drugoj osobi. Početne su to dvije podjele gesti koje nam donosi R. Volos (1995: 5-6). Unutar te podjele imamo klasifikaciju gesti na 9 stupnjeva – to su 1. ja-geste, 2. on-geste, 3. geste-epiteti, 4. geste pojačavanja, 5. količinske geste, 6. geste zaštite, 7. imperativne geste, 8. geste za isključivanje govora i 9. obredne geste.

otvorenih usta [slušati, gledati, itd.]. Frazem ostati s otvorenim ustima u pozadini ima sliku čovjeka čiji izraz lica prikazuje silno iznenađenje što povezujemo i sa značenjem samog frazema 'ostati/ostajati zapanjen (začuden, zaprepašten), začuditi se/čuditi se, zaprepastiti se/zaprepašćivati se', pr. „Scenarij, postava, izvedba i sami plotovi imaju za cilj određenu publiku koja treba *ostati otvorenih usta ...*“ (G)

Somatizam uši nalazimo u frazemima *naćuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši* u značenju 'pozorno oslušnuti/osluškiivati, potruditi se/truditi se što čuti', pr. „Svi roditelji, odgajatelji i učitelji, građani, pa ako baš hoćete i svi političari moraju dobro *naćuliti uši* i slušati što im djeca poručuju.“ (G) U pozadini ovog frazema imamo sliku čovjeka koji se trudi nešto čuti, odnosno čovjeka koji prisluškuje, ali možemo imati i sliku životinje koja ima uzdignute ušne školjke kako bi bolje mogla čuti zvukove (v. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>).

Nadalje, somatizam glava pojavljuje se u nekoliko frazema unutar ove grupe. Tako primjerice frazem *objesiti (oboriti) glavu* u značenju 'pokunjiti se, snužđiti se, zastidjeti se' prikazuje neraspoloženog čovjeka. Zatim imamo dva frazema koji prikazuju osjećaj krivnje i kajanja (Menac 2005: 37), to su frazemi *lupiti se/lupati se po čelu (glavi)* u značenju 'biti (ostati/ostajati) zatečen vlastitim postupkom, iznenaditi se zbog svoga propusta, izraziti/izražavati blago žaljenje zbog vlastite greške (zaboravljivosti)' i *uhvatiti se/hvatati se za glavu*. Kako se radi o frazemima koji izražavaju čovjekov samoprijekor i kajanje, moguće ih je i zamijeniti, pr. „Popularni voditelj *se* nakon ove izjave *uhvatio za glavu*.“ (G), ali može i „Popularni *se* voditelj nakon ove izjave *lupio po glavi*.“

Idući frazemi u svome sastavu sadrže somatizme ruku i ramena. Somatizam rame nalazimo u frazemu *tapšati po ramenu koga* u značenju 'pokroviteljski (s visine) odobravati *komu*', govorimo o frazemu u čijoj pozadini imamo sliku čovjeka koji prijateljski dodiruje rame svom sugovorniku u znaku odobravanja njegovih riječi, pr. „Ispitanici koje najviše potiču novčane nagrade istaknuli su

kako su potrebne veće minimalne plaće, da se ne živi od *tapšanja po ramenu...*“
(G)

U pozadini frazema koji sadrže somatizam ruka/ruke/naručje je uvijek nekakvo odobravanje, srdačno dočekivanje i pozitivna emocija pa tako imamo frazem *dočekati/dočekivati (primiti/primati i sl.) raširenih ruku koga, što* u značenju 'dočekati/dočekivati (primiti/primati i sl.) koga, što srdačno (rado, prijateljski)', pr. „Ako ste dobri u ovim poslovima u Kanadi će vas *dočekati raširenih ruku.*“
(G) Također, imamo frazeme *baciti se u zagrljaj (naručje, naručaj) komu i pasti u zagrljaj (naručje, naručaj) <komu>* oba u značenju 'zagrliti se <s kim>', pr. „...potrčala je k meni i *bacila mi se u zagrljaj.*“ (G) i upravo nakon takvog bacanja u zagrljaj netko vas može dočekati raširenih ruku.

Posljednji frazemi u ovoj kategoriji bazirani su na obličnim homonimima⁴ jer sadrže somatizam "vrata", ali označuju dvije različite stvari. To su frazemi *baciti se (pasti i sl.) oko vrata komu* u značenju 'zagrliti koga, zagrliti se s kim' (koji je čak sinonimski frazem gore navedenim dvama frazemima) i *pokazati vrata komu* u značenju 'otjerati koga, <grubo> istjerati koga iz kuće (ureda i sl.)'. U pozadini jednog slika je srdačnog dočekivanja, a u pozadini drugog slika grubog izbacivanja. Pr. „Takvim se "velikim" pastorima trebaju *pokazati vrata* i treba ih se potjerati.“

⁴ Oblični, odnosno morfološki homonimi nastaju zbog izjednačavanja oblika uslijed dodavanja morfema unutar deklinacije. (v. <http://hrvatskijezik.eu/leksikologija/>) Tako u ovome primjeru imamo leksem vrata (od imenice vrat, m.r.) u G jd. te leksem vrata (od imenice vrata, ž.r.) u A mn.

5. Frazemi koji su utemeljeni na gestama

Unutar ove podjele javljaju se frazemi koji su utemeljeni na gestama, ali mogu se koristiti i u prenesenome smisli tako da ne imitiraju gestu, već izražavaju njenu simboliku i slikovitost. Podjela slijedi onu koju donosi Volos (Volos 1995: 139)

Ovu ćemo podjelu započeti dvjema sinonimnim skupinama frazema koje jedna prema drugoj odražavaju antonimni odnos. Prva skupina frazema je ona koja u pozadini ima sliku uplakanoga čovjeka, to su frazemi *plakati kao kiša*, zatim *isplakati oči*, ali i *isplakati dušu*, *gušiti se u suzama* te *zaplakati/plakati kao malo dijete*. Svi navedeni frazemi imaju oznaku gorkog i neutješnog plakanja. Sinonimska skupina koja se prema ovoj skupini odnosi na antonimski način je ona skupina frazema koja u pozadini ima sliku radosnog, veselog i širokog osmijeha, to su frazemi *osmijeh od uha do uha*, *nasmijati se/smijati se do suza* i *nasmijati se/smijati se od srca*.

Antonimski se odnos među navedenim frazemima vidi i u primjerima – „Nakon što je pala ispit, *plakala je kao malo dijete*.“ (T.L.), „Kada je vidjela iznenađenje za svoj rođendan, *osmijeh* joj je bio *od uha do uha*.“ (T.L.)

Čovjekova unutrašnja stanja često se očitavaju na čovjekovu licu i to tako što njegovo lice *promijeni/mijenja boju* u značenju 'probljedjeti/bljedjeti ili pocrvenjeti/crvenjeti, postajati blijed ili crven u licu (od straha, stida, itd.)' ili tako što njegovo lice poprimi zelenu boju, odnosno onda je on *zelen od zavisti* u značenju 'jako zavidan, pun zavisti'. Pr. „Mnoge su zvijezde na partyju uoči Oscara *pozelenjele od zavisti* ...“ (G)

Također, čovjekova se unutarnja stanja utemeljuju na slikama gesti koje čine pokreti ruku, šaka ili prstiju pa tako u svom sastavu sadrže somatizam ruka, šaka, prst ili palac. (Hrnjak 2005: 35) To su frazemi *križati se <i> desnom i lijevom* u značenju 'jako se iznenaditi, iščuđavati se, snebivati se', pr. „Da je

njena majka vidjela što je mačka napravila od njihova stana, *križala bi se i desnom i lijevom.*“ (T.L.) Zatim, *trljati ruke* u značenju 'biti zadovoljan, ne skrivati svoje zadovoljstvo' te *puna šaka brade* u značenju 'baš dobro, odlično, super, izvrsno, ne može bolje', pr. „Obzirom na plaće i povlastice koje uživaju za njih se može reći da je njima *puna šaka brade.*“ (G) Navedeni frazem prikazuje gestu kojom čovjek izražava zadovoljstvo, ali postoji i drugo objašnjenje njenoga nastanka „U folklornim običajima slavenskih naroda postoji običaj vezivanja klasja prilikom žetve. Jedna od žena koje sudjeluju u žetvi veže snop neporezanog klasja i ostavlja ga na njivi do kraja žetve kao zaštitu od svijuzala, a u čast Velesa, zaštitnika ratara, boga koji se u slavenskoj mitologiji povezuje sa seljacima i njihovim imetkom. Taj se čin po Afanasjevu naziva vezivanje Velesove brade, (...) pa se frazem *puna šaka brade* može povezati sa zadovoljstvom zbog rodne godine i bogate žetve.“ (Hrnjak 2005: 36-37)

Nadalje, u ovoj se kategoriji javlja i nekoliko frazema koji u svome sastavu sadrže somatizam brk, Hrnjak kaže kako se takvi frazemi najčešće javljaju kada govorimo o osobama muškog spola. (Hrnjak 2005: 36) To su frazemi *gladiti bradu (brk)* u značenju 'biti zadovoljan, izražavati zadovoljstvo, potiho uživati, naslađivati se', *nasmijati se/smijati se (smješhati se i sl.) ispod brka* u značenju 'nasmijati se/smijati se podmuklo (krišom)' i *smiješi se brk komu* u značenju 'lice mu izražava radost (zadovoljstvo), radostan je *tko*, zadovoljan je *tko*', pr. „(...)a *brk* izbornika 23. reprezentacije svijeta Ante Čačića *se smiješi.*“ (G)

Kao i u prethodnom stupnju podjele, i ovaj stupanj ima frazeme koji u svome sastavu sadrže somatizme dijelova lica ili somatizam glave. Sljedeći će frazemi sadržavati somatizme glave ili čela. Frazem *čupati <sebi/si> kosu <na glavi>* u značenju nekog očaja te zatečenosti vlastitom greškom, pr. „Počeo *se* je *lupati po čelu* onog trenutka kad je shvatio značenje izgovorenih riječi.“ (T.L.) Zatim frazem *piše na čelu (nosu, licu) komu što* u značenju 'vidi se na *čijem* licu *što*, ne može se sakriti *što*, odmah se vidi *što*, vrlo je očito *što*', pr. „*Na čelu joj se*

vidjela količina uzbuđenja u onom trenutku kad je stala na pozornicu.“ (T.L.) Te imamo još neke koji sadrže somatizme glave, to su **glavu gore** <!> u značenju 'ohrabri se (ohrabrite se) <!>, nemoj (nemojte) gubiti hrabrost <!>, ne tuguj (tugujte) <!>, razvedri (razvedrite) se <!>' i **lupati glavom o zid** u značenju 'htjeti silom savladati nesavladivu zapreku, biti pretjerano uporan', pr. „Ona ti je takva da će lupati glavom o zid dok ne ostvari ono što je zamislila.“ (T.L.).

U prethodnoj smo podjeli imali i frazeme koji u svojem sastavu imaju somatizam oko/oči zbog toga što oči izražavaju mnoga čovjekova stanja, a takve frazeme imamo i sada. To su frazemi **zatvoriti/zatvarati oči pred čim** i **zažmiriti/žmiriti (prižmiriti) jednim okom ili zažmiriti/žmiriti (prižmiriti) na jedno oko** koji znače 'namjerno ne uočiti/uočavati *što*, ne htjeti se suočiti s činjenicama'. Međusobno se mogu i zamijeniti, pr. „*Zažmiri na jedno oko na negativnosti oko sebe! Nauči živjeti od dobrih stvari unutar i izvan sebe...*“ (G), a moglo bi zvučati i ovako „*Zatvori oči pred negativnim stvarima oko sebe! Nauči živjeti od dobrih stvari unutar i izvan sebe...*“

Osim očiju, čak i naš nos može pokazivati mnoge osjećaje pa zato postoji nemali broj frazema upravo sa somatizmom nos u svome sastavu. Pa tako imamo frazeme **dignuti/dizati nos <do neba>** u značenju 'uobraziti se/uobražavati se, postati/postajati ohol (bahat, umišljen), ponijeti se/ponašati se oholo (bahato), imati o sebi visoko mišljenje' te **imati nos do neba**, ali i **nos je do neba komu** u istome značenju jedino što se u jednome primjeru radi o ja-gesti, a u drugome o on-gesti. Isto se značenje javlja i kod frazema **parati nosom oblake**, pr. „Imamo snagu i moć, ali ni jednog trenutka ne smijemo se umisliti, *nosom parati oblake...*“ (G) Drugo značenje koje nose frazemi sa somatizmom nos je ono povezano s ljutnjom i osjećajem uvrijeđenosti, to su frazemi **zafirnuti nosom <na što>** te **imati nos do poda i nos je do poda komu** gdje ponovno vidimo odnos ja-geste i on-geste, pr. „*Imao sam nos do poda jer se nisam slagao s*

dogovorom, ali bio sam u manjini.“ (T.L.) i „*Nos mu je bio do poda* jer se nije slagao s našim planom, ali morao ga je prihvatiti jer je bio u manjini.“ (T.L.)

On-geste ostvaruju se i unutar dva frazema koji u svome sastavu imaju somatizam vrat. To su frazemi *puhati za vratom (vrat) komu* i *sjediti (visjeti) za vratom komu* u značenju 'opterećivati *koga*, obremenjivati *koga*, postati teret (opterećenje) *komu*, postati *čijom* brigom' te *skočiti/skakati za vrat komu* 'grubo napasti/napadati *koga*, pritisnuti/pritiskati velikim zahtjevima *koga*, otežati/otežavati život *komu*', pr. „Ne pada mi ni na kraj pameti *visjeti* čovjeku nad *vratom* dok radi.“ (G)

On-geste se, također, ostvaruju unutar frazema koji u svojem sustavu imaju somatizam figa ili palac, takvim se frazemima većinom želi sugovorniku dati neku nadu i pokazati da vjerujemo u njega. Frazemi su to *držati fige (palce)* i *držati palce (fige) <komu>*, oba u značenju 'zaželjeti sreću (uspjeh) *komu*, podupirati *čija* nastojanja; željeti da se *što* ostvari', pr. „*Držat ću ti fige* da sutra položiš taj ispit!“ (T.L.)

No isto tako, figa može sugerirati nešto negativno, kao u frazemu *držati (imati) figu (fige) u džepu* u značenju 'neiskreno se ponašati, biti neiskren, prikrivati svoje misli ili namjere' i *s figom u džepu* u značenju 'neiskreno, sa skrivenim namjerama'. Postoji i ovima suprotan frazem *bez fige u džepu* u značenju 'iskreno, bez skrivenih namjera'. Pr. „*Ispričala se s figom u džepu*.“ (T.L.) što bi značilo da isprika nije bila iskrena dok kad kažemo „*Ispričala se bez fige u džepu*.“ (T.L.) označavamo kako nam se je netko iskreno ispričao.

Dolazimo do onih frazema koji svoje geste "izražavaju" rukama i nogama, tj. u sastavu frazema imamo somatizam ruka/ruke, dijelova ruke konkretno šake i prstiju, noga/noge te dijelova noge konkretno pete. Somatizam ruka/ruke javlja se u frazemima *dignuti/dizati ruke <od koga, od čega>* u značenju 'odustati/odustajati <od koga, od čega>, prestati se brinuti <za koga, za što>,

napustiti/napuštati *koga*, što' te ***dignuti/dizati ruku na koga*** u značenju 'udariti/udarati *koga*, tući *koga*, napasti/napadati *koga*', pr. „Mnogo ljudi odlučuje *dignuti ruke* od sebe.“ (G)

I još u jednome frazemu ***pružiti/pružati ruku komu*** u značenju 'pomoći/pomagati *komu*, ponuditi/nuditi pomoć (prijateljstvo, pomirenje) *komu*'. Ovim se frazom iskazuje čovjekovo dobročinstvo, pr. „Pruži ruku čovjeku kada padne, možda će i tebi jednom nečija ruka biti potrebna!“ (T.L.), ali može se javiti i u negativnome smislu, pr. „Do incidenta je došlo zbog diplomanta koji Borasu *nije htio pružiti ruku*.“ (G)

Zatim slijede frazemi koji u svom sastavu imaju somatizam prst/prsti. To je frazem koji postoji u dva smjera – ***dati po prstima komu*** u značenju 'ukoriti *koga*, izgrditi *koga*, iskritizirati *koga*, kazniti *koga*, postupiti strogo *s kim*', odnosno ***dobiti/dobivati po prstima*** u značenju 'biti <oštro> ukoren (iskritiziran), dobiti/dobivati ukor', pr. „Microsoft će ipak *dobiti po prstima* zbog Internet Explorera...“ (G)

I frazem ***vrjeti prstima*** u značenju 'lijenčariti, ništa ne raditi, ničim se ne baviti' gdje se iskazuje čovjekova nezainteresiranost za bilo kakvom vrstom rada, pr. „Dok čekaju prvi hrvatski električni superautomobil, ekološki osviješteni bogataši ne moraju *vrjeti prstima*...“ (G) Nasuprot ovome frazemu stoji frazem koji u svom sastavu ima somatizam šaka i kojim se iskazuje čovjek koji je spreman na rad, to je frazem ***pljunuti u šake (dlanove)***, pr. „Nisu ti to jedni od onih koji će zavrnuti rukave i pljunuti u dlanove, oni su ti više za zabave.“ (T.L.)

Nadalje, imamo frazeme koji u svome sastavu sadrže somatizam noga i dijelove noge, u ovom će slučaju biti riječ o somatizmima peta i tabani. To su frazemi ***dići (podignuti i sl.) na noge koga*** u više značenja: '1.) izliječiti *koga*, zaliječiti *koga*, oporaviti *koga*; 2.) pripremiti *koga* za samostalan život i rad, odgojiti *koga* tako da bude sposoban za samostalan život; 3.) uznemiriti *koga*, uzbuniti *koga*,

izazvati pomutnju (paniku), poremetiti nečiji mir; 4.) dignuti na ustanak *koga*, potaknuti na pobunu (protest) *koga*; 5.) oduševiti *koga*, zadiviti *koga*, izazvati *čije* ushićenje'. Zatim frazem ***ljubiti noge komu*** u značenju 'ponizno iskazivati zahvalnost *komu*' čime se prikazuje čovjekova privrženost. Ovaj frazem možemo povezati i sa starim vremenima kada su se vladarima ljubile noge, ali i s frazemima o kojima će kasnije biti riječi, koji su inspirirani životinjskim svijetom jer su psi većinom ti koji ljube noge svojim vlasnicima. Ovdje možemo pridružiti i frazem ***lizati pete (tabane) komu***, koji isto može biti inspiriran životinjskim svijetom, u značenju 'ulizivati se *komu*, ulagivati se *komu*, pretjerivati u poniznosti <*prema komu*>', pr. „Prvi vam korak bješe da svojoj gospođi bajnoj / Laznete skromno gospodsku petu.“ (S.S.K.⁵)

Somatizam peta javlja se i u frazemu ***dati/davati petama vjetra*** u značenju 'pobjeći (bježati) velikom brzinom', pr. „Dok su neki oduševljeni, vi želite *dati petama vjetra*?“ (G)

Posljednji dio tijela, koji se u ovoj kategoriji javlja kao somatizam je guzica. Frazemi u kojima nalazimo taj somatizam su ***pasti/padati na guzicu (tur, dupe, rit)*** <*od čuda i sl.*> u značenju 'zaprepastiti se/zaprepašćivati se, zabezeknuti se, jako se začuditi/se čuditi' te ***dati nogom u guzicu (tur, dupe) komu*** u značenju 'grubo otjerati *koga*, riješiti se *koga* na grub (ružan) način', pr. „I *noga u guzicu* je korak naprijed.“ (I.B.⁶) Ovaj frazem povezuje somatizam noga i somatizam guzica, a u idućem se citatu "davanje nogom" uspoređuje i s "davanjem cipele" ***dati nogu (cipelu) komu*** u značenjima: 1.) ostaviti (napustiti) djevojku ili mladića, prekinuti ljubavnu (intimnu) vezu *s kim*; 2.) dati otkaz *komu*, otpustiti *koga*, prekinuti poslovni odnos *s kim*, pr. „Na koje sve načine mu smiješ dati nogu...“ (G)

⁵ Oznaka za pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića. Ovi su stihovi dio pjesme „Gospodskome kastoru“ u kojemu Kranjčević kritizira ljude i njihovu potrebu da se ulizuju drugim ljudima i trče za njima kao psi, a kada im nešto ne odgovara onda kao psi podviju rep. Dakle čovjek je uspoređen s psom iz čega se jasno vidi kako je ovaj frazem izravno povezan sa životinjskim svijetom.

⁶ Oznaka za pisca Ivu Brešana. Ova je rečenica preuzeta iz njegovog djela „Vražja utroba“ (2004.) – v. https://hr.wikiquote.org/wiki/Ivo_Bre%C5%A1an

Posljednji navedeni frazem kao somatizam ima cipelu, a idući će frazemi također u svome sastavu imati neke dijelove odjeće. To su frazemi *povući/vući za rukav koga* u značenju 'zatražiti/tražiti što od koga, nametnuti se/nametati se komu zahtijevajući što, dosađivati (zanovijetati) svojim molbama', pr. „Nepisano pravilo kaže - *ne vuci za rukav čovjeka što te vuče za nos.*“ (G) Te frazem *držati se za čije skute (suknju) ili držati se čijih skuta (suknje)* u značenju 'biti ovisan o bliskoj ženskoj osobi, biti nesamostalan'. Ovaj se frazem većinom upotrebljava za one ljude koji se nisu dovoljno osamostalili te još uvijek traže roditeljsku potvrdu i odobrenje za svoje postupke, dakle najčešće se netko drži za majčinu suknju, pr. „Predugo smo bili kao djeca koja se očajnički drže za majčinu suknju...“ (G)

Na kraju ove podijele bit će prikazano nekoliko frazema koji su motivirani određenom slikom iz životinjskog svijeta i koji se nadovezuju na one, već prije spomenute frazeme. To su frazemi *dići se/dizati se (stati i sl.) na stražnje (zadnje) noge* u značenju 'pobuniti se protiv čega, protestirati protiv čega'. Slika je to divljega konja koji se buni protiv toga da čovjek uzjaše pa dizanjem na stražnje noge protestira. Idući frazem u pozadini ima sliku mačke koja i kada padne, padne tako da se dočeka na noge. To je frazem *dočekati se/dočekivati se na <četiri> noge* u značenju 'snaći se, uspješno se izvuci iz neugodne situacije', pr. „Unatoč svemu što joj je život priredio, ona se uvijek *dočekala na sve četiri.*“ (T.L.)

Frazemi koji u svojem sastavu imaju somatizam rep, isto su tako motivirani slikom iz životinjskoga svijeta. Tu spadaju frazemi *dignuti/dizati rep* u značenju 'uzoholiti se, umisliti se/umišljati se, postati/postajati drzak, biti pun sebe, napraviti se/praviti se važan' i *podviti (podvući) rep* u značenju 'uzmaknuti,

povući se, pokunjiti se, postati svjestan svoje slabosti', pr. „Kud li se trgov vucarate trome, prostačke psine / *Podvita repa*, kičme ko britva.“ (S.S.K.⁷)

I posljednji frazem u svojoj pozadini ima sliku čimpanze koja pokazuje svoju nadmoć. To je frazem *busati se u prsa (grudi)* u značenju 'pretjerano isticati (hvaliti) svoje zasluge, praviti se važan', pr. „Mnogi su *se busali u prsa* da su voljeli nju.“ (G) Što se ovog frazema tiče, Turk kaže kako je ovdje vidljivo izravno kalkiranje iz talijanskoga jezika – *battersi il petto*⁸. (Turk 1994: 43)

⁷ Vidjeti bilješku pod brojem 5

⁸ Razlog tom izravnom kalkiranju iz talijanskog jezika seže u prošlost, naime „Njemački i talijanski jezik mogli su s obzirom na kulture dodate biti jezici na temelju kojih se kalkiralo na leksičkoj razini, pa onda i u frazeologiji, a mogli su odigrati i ulogu posredničkih jezika.“ (Turk 1994: 43)

6. Frazemi koji su utemeljeni na gestama koje su izašle iz uporabe

Unutar ove podjele javljaju se frazemi koji su utemeljeni na gestama koje su izašle iz uporabe. Podjela slijedi onu koju donosi Volos (Volos 1995: 139) Ovi frazemi gestovno-mimičkog podrijetla u svojoj pozadini čuvaju neku staru gestu koja se danas više ne koristi, ali sačuvana je u svijesti govornika jezika. A. Hrnjak kaže da je većina takvih frazema utemeljena na nekim obrednim gestama koje pokazuju određeni svjetonazor i određenu tradiciju. (Hrnjak 2005: 46)

Unutar ove kategorije smještaju se frazemi sa somatizmom kapa, kako kaže Hrnjak, ove su geste bile aktualne u ono vrijeme kada su muškarci svakoga dana nosili šešire ili kape. (Hrnjak 2005: 46) To su frazemi *skinuti/skidati kapu (šešir) komu (pred kim)* sa značenjem 'odati/odavati priznanje komu, iskazati/iskazivati poštovanje (divljenje) komu, cijeniti (poštovati) koga' i *kapa dolje <komu> <!>* sa značenjem 'svako poštovanje (čast) <komu>, treba odati priznanje komu, treba iskazati poštovanje komu', pr. „Kapa dolje: Toni je iz šest ispita mature dobio odličan, a jedan od njih riješio bez greške“ (G). Uviđamo da u ovome slučaju govorimo o gesti skidanja kape kao prikazu da nekoga cijenimo i dajemo mu priznanje, gesta je to kojom nekome odajemo počast. No, nekada je skidanje kape bio i uobičajen pozdrav i smatran je znakom poštovanja prema drugome. (Hrnjak 2005: 46)

Počast se je nekada odavala i kraljevima koje bi ljudi došli ponizno moliti ili im se samo nakloniti za njihove uspjehe, stoga u ovu kategoriju smještamo prethodno spomenuti frazem *ljubiti noge komu* u značenju 'ponizno iskazivati zahvalnost komu' i ova dva frazema : *pasti/padati na koljena <pred kim, pred čim>* u značenju 'pokoriti se/pokoravati se komu, pokleknuti pred kim, pred čim, predati se/predavati se komu', *pasti/padati pred noge komu* u značenju 'pokorno (ponizno) moliti koga'. Ovom se gestom nekada ukazivalo na poniznost dok se danas obrnutom frazom želi pokazati kako ćemo nekoga natjerati da bude

ponizan, dakle ne njihovom voljom, pr. „ »Amerikanci će vidjeti da ćemo nastaviti izvoz nafte. Oni ne znaju da mi imamo i druge kanale izvoza ako nam jedan i blokiraju. Spustit ćemo SAD na koljena«, poručio je Rouhani.“ (G)

7. Zaključak

Na samome kraju možemo zaključiti kako je neverbalna komunikacija vrlo bitan faktor, ne samo u svakodnevnoj komunikaciji, već i u hrvatskog frazeologiji. Činjenica koja ovome ide u prilog jest da je u radu korišteno 125 frazema hrvatskog jezika. Obrađeni su frazemi utemeljeni na gestama koje se i danas upotrebljavaju, odnosno dio su svakodnevne komunikacije dok je samo nekolicina njih utemeljena na gestama koje se danas više ne upotrebljavaju.

Najveći broj prikupljenih frazema povezan je s mimikom lica, mišićima lica te ekspresijom lica koju izražava govornik, odnosno sugovornik u nekome razgovoru. To nije iznenađujuće zato što upravo lice označava naša unutarnja stanja i prenosi neke informacije koje mi riječima ponekad ne pokažemo. Dakle, većina ovdje prikazanih frazema otkrivaju emocije govornika i njegove stavove unutar komunikacije jer je to i sama zadaća gesta i mimike. Gore navedene podjele sugeriraju nam kako je hrvatski jezik vrlo bogat jer se određeni osjećaji u neverbalnoj komunikaciji mogu izraziti na nekoliko različitih načina što je, u ovome slučaju, prikazano na frazemima koji označavaju plakanje i onima koji označavaju smijeh, odnosno tugu i veselje. Također, možemo uvidjeti da najveći broj prikazani frazema pripada ja-gestama.

Ljudi u svakodnevnoj komunikaciji koriste veliki broj frazema, a da toga nisu ni svjesni pa stoga nije neočekivano da će se ovi frazemi sačuvati u jeziku, kao i to da će možda njihov opus s vremenom porasti.

Literatura

Fink-Arsovski, Željka (2002.) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb

Hrnjak, Anita (2005.) *Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije)*, Filologija 44, Zagreb, str. 29 – 50.

Knapp, M. L., Hall, J. A. (2010.) *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*, Naklada slap, Jastrebarsko

Melvinger, Jasna (1984.) *Leksikologija*, Pedagoški fakultet, Osijek

Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., Venturin, R. (2014.) *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb

Menac, Antica (2007.) *Hrvatska frazeologija*, Knjigara, Zagreb

Menac, Antica (1970.) *O strukturi frazeologizama*, Jezik XVII, br.1, Zagreb, str. 1 – 4.

Turk, Marija (1994.) *Naznake o podrijetlu frazema*, Fluminensia, god. 6., br. 1 - 2., Rijeka, str. 37 – 47.

Volos, Renata (1995.) *Ruska neverbalna komunikacija*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb

Izvori

Mrežni pretraživač www.google.com

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20523> (posljednji put pristupljeno 25.8.2019.)

Hrvatski jezični portal <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (posljednji put pristupljeno 7.9.2019.)

Sažetak

Tema ovoga su rada hrvatski frazemi koji u svojoj frazemskoj slici imaju neku gestu i mimiku. Cilj je bio prikupiti frazeme iz aktualnog hrvatskog frazemskog rječnika te ih semantički analizirati. Najviše ima onih frazema koji su povezani s mišićima i dijelovima lica jer se upravo na licu ocrtavaju naši stavovi i emocije tijekom komunikacije, ali i zato što je lice prva stvar koju promatramo tijekom razgovora. Sudeći po broju frazema koji kao somatizam sadrže riječ oko, možemo zaključiti kako je istina da oči nikada ne lažu. Osim frazema koji u svojoj strukturi sadrže somatizme povezane s licem, ima i onih koji su povezani s rukama i nogama jer su i to dijelovi koji su uvelike povezani s neverbalnom komunikacijom te nam kao takvi donose dodatne informacije unutar komunikacije.

Ključne riječi: hrvatska frazeologija, gesta, pokret, mimika, lice

Non-verbal communication in phraseology

Summary

The topic of this paper was Croatian phrases that have some gesture and mimicry in their phrasebook image. The aim of it was collecting phrases from the current Croatian phrasebook (Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., Venturin, R. *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb 2014.) and to semantically analyze them. Most of them have somatic connotation connected with face and facial mimicry, for example eyes because, while talking to someone, you can extract a lot of information from the person's eyes. Also, there is a number of phrases that have somatism like hand and foot.

Key words: Croatian phraseology, gesture, mimicry, facial expression, move

Prilog – prikupljena frazemska građa

- *dati se u bijeg* – 'početi bježati, pobjeći'
- *bijelo (blijedo) pogledati/gledati* – 'pogledati/gledati jako začuđeno (zbunjeno), pogledati/gledati bez razumijevanja'
- *puknuti/pucati (pjeniti se, kipjeti) od bijesa* – 'razljutiti se/ljutiti se, uzrujati se'
- *promijeniti/mijenjati boju* – 1.) 'probljedjeti/blijedjeti ili pocrvenjeti/crvenjeti, postajati blijed ili crven u licu (od straha, stida, itd.)'; 2.) 'promijeniti/mijenjati političko uvjerenje (stranku, itd.)'
- *gladiti bradu (brk)* – 'biti zadovoljan, izražavati zadovoljstvo, potihoo uživati, naslađivati se'
- *reći/govoriti (promrmljati/mrmljati) sebi u bradu <što>* – 'nejasno i vrlo tiho reći/govoriti, nedovoljno jasno artikulirati riječi'
- *nasmijati se/smijati se (smješkatati se i sl.) ispod brka* – 'nasmijati se/smijati se podmuklo (krišom)'
- *smiješi se brk komu* – 'lice mu izražava radost (zadovoljstvo), radostan je tko, zadovoljan je tko'
- *lupati se/lupati se po čelu (glavi)* – 'biti (ostati/ostajati) zatečen vlastitim postupkom, iznenaditi se zbog svoga propusta, izraziti/izražavati blago žaljenje zbog vlastite greške (zaboravljivosti)'
- *piše na čelu (nosu, licu) komu što* – 'vidi se na čijem licu što, ne može se sakriti što, odmah se vidi što, vrlo je očito što'
- *gledati (promatrati i sl.) bez daha koga, što* – 'netremice (uzbuđeno) gledati (promatrati i sl.) koga, što, ne skidati očiju (pogled) s koga, s čega
- *gubiti dah* – ostajati zapanjen (iznenađen, zabezeknut)'
- *križati se <i> desnom i lijevom* – 'jako se iznenaditi, iščuđavati se, snebivati se'
- *zaplakati/plakati kao malo dijete* – 'neutješno (gorko) zaplakati/plakati'

- *isplakati dušu* – 'naplakati se'
- *bez fige u džepu* – 'iskreno, bez skrivenih namjera'
- *držati (imati) figu (fige) u džepu* – 'neiskreno se ponašati, biti neiskren, prikrivati svoje misli ili namjere'
- *s figom u džepu* – 'neiskreno, sa skrivenim namjerama'
- *držati fige (palce)* – 'željeti sreću (uspjeh) komu, podupirati čija nastojanja; željeti da se što ostvari'
- *glavu gore* <!> - 'ohrabri se (ohrabrite se) <!>, nemoj (nemojte) gubiti hrabrost <!>, ne tuguj (tugujte) <!>, razvedri (razvedrite) se <!>'
- *lupati glavom o zid* – 'htjeti silom savladati nesavladivu zapreku, biti pretjerano uporan'
- *objesiti (oboriti) glavu* – 'pokunjiti se, snužđiti se, zastidjeti se'
- *okrenuti/okretati glavu od koga, od čega* – 'ignorirati koga, što, ne obratiti/ne obraćati pozornost na koga, na što'
- *uhvatiti se/hvatati se za glavu* – 'užasnuti se/užasavati se, uvidjeti/uviđati vlastitu pogrešku'
- *uzdignute glave (čela)* – 'ponosno, samosvjesno, smjelo'
- *napraviti se/praviti se gluh* – 'ne obazirati se na što, ne reagirati na tuđe riječi (molbe i sl.), uporno ostati/ostajati pri svome'
- *pasti/padati na guzicu (tur, dupe, rit) <od čuda i sl.>* – 'zaprepastiti se/zaprepašćivati se, zabezeknuti se, jako se začuditi/se čuditi'
- *držati jezik za zubima* – 'šutjeti, suzdržavati se od govorenja (iz opreza, od straha, itd.)'
- *jezik za zube!* – 'šuti!, šutite!, ne smiješ (ne smijte) govoriti!, ni riječi <više>!'
- *pregristi jezik* – 'reći što i odmah se pokajati, sustegnuti se od daljnjeg govora'
- *kapa dolje <komu> <!>* – 'svako poštovanje (čast) <komu>, treba odati priznanje komu, treba iskazati poštovanje komu'

- *skinuti/skidati kapu (šešir) komu (pred kim)* – 'odati/odavati priznanje *komu*, iskazati/iskazivati poštovanje (divljenje) *komu*, cijeniti (poštovati) *koga*'
- *plakati kao kiša* – 'gorko plakati, prolijevati suze'
- *baciti na koljena koga, što* – 'upropastiti *koga, što*, pobijediti *koga, što*, dovesti *koga, što* do sloma (predaje)'
- *biti na koljenima* – 'biti pokoren (pobijeđen, upropašten)'
- *pasti/padati na koljena <pred kim, pred čim>* – 'pokoriti se/pokoravati se *komu*, pokleknuti *pred kim, pred čim*, predati se/predavati se *komu*'
- *čupati <sebi/si> kosu <na glavi>* – 'biti zdvojan, očajavati'
- *diže se kosa <na glavi> komu <od čega>* – 'zaprepašten (preneražen) je *tko*; uplašen (prestravljen) je *tko*'
- *napraviti/praviti kiselo lice* – 'pokazati/pokazivati namrgođeno lice (odbojnost) *prema komu, prema čemu*, izraziti/izražavati negodovanje, nerado prihvatiti/prihvaćati *što*, izrazom lica pokazati/pokazivati neslaganje (odbojnost)'
- *napraviti/praviti slatko lice* – 'napraviti se/praviti se ljubaznim, hiniti susretljivost, dodvoravati se'
- *pokeraško lice* – 'lice koje skriva (ne odaje) osjećaje, lice bez mimike (emocija)'
- *dati mig komu* – 'skriveno od javnosti navesti (ponukati) *koga na što*, signalizirati *komu o čemu*, dati znak (skriveni signal) da se *što* učini'
- *dobiti mig <od koga>* – 'dobiti tajni signal (dopuštenje) da se *što* učini'
- *dati nogom u guzicu (tur, dupe) komu* – 'grubo otjerati *koga*, riješiti se *koga* na grub (ružan) način'
- *dati nogu (cipelu) komu* – 1.) 'ostaviti (napustiti) djevojku ili mladića, prekinuti ljubavnu (intimnu) vezu *s kim*'; 2.) 'dati otkaz *komu*, otpustiti *koga*, prekinuti poslovni odnos *s kim*'

- **dići (podignuti i sl.) na noge koga** – 1.) 'izliječiti *koga*, zaliječiti *koga*, oporaviti *koga*'; 2.) 'pripremiti *koga* za samostalan život i rad, odgojiti *koga* tako da bude sposoban za samostalan život'; 3.) 'uznemiriti *koga*, uzbuniti *koga*, izazvati pomutnju (paniku), poremetiti nečiji mir'; 4.) 'dignuti na ustanak *koga*, potaknuti na pobunu (protest) *koga*'; 5.) 'oduševiti *koga*, zadiviti *koga*, izazvati čije ushićenje'
- **dići se/dizati se (stati i sl.) na stražnje (zadnje) noge** – 'pobuniti se protiv čega, protestirati protiv čega'
- **dočekati se/dočekivati se na <četiri> noge** – 'snaći se, uspješno se izvući iz neugodne situacije'
- **ljubiti noge komu** – 'ponizno iskazivati zahvalnost *komu*'
- **pasti/padati pred noge komu** – 'pokorno (ponizno) moliti *koga*'
- **dignuti/dizati nos <do neba>** – 'uobraziti se/uobražavati se, postati/postajati ohol (bahat, umišljen), ponijeti se/ponašati se oholo (bahato), imati o sebi visoko mišljenje'
- **imati <dobar> nos (njuh) za što ili imati nosa (njuha) za što** – 'uočavati određene osobine (vrijednosti), znati procijeniti što, imati osjećaj (filing) za što'
- **imati nos do neba** – 'biti umišljen (*uobražen*, ohol), imati o sebi visoko mišljenje'
- **nos je do neba komu** – 'uobražen (umišljen, ohol) je *tko*, ima o sebi visoko mišljenje'
- **imati nos do poda** – 'uvrijediti se, naljutiti se, biti ljut (uvrijeđen)'
- **nos je do poda komu** – 'uvrijeđen (ljut, namrgođen) je *tko*'
- **parati nosom oblake** – 'biti uobražen (ohol, bahat, umišljen)'
- **zafirnuti nosom <na što>** – 'izraziti neslaganje (negodovanje, neprihvatanje, nesvidanje)'
- **baciti/bacati oko na koga** – 1.) 'posebno obratiti/obraćati pažnju (pozornost) na *koga*, na što, zainteresirati se/interesirati se za *koga*, za što,

- zaželjeti/željeti pridobiti *koga, što*'; 2.) 'površno (bez udubljanja) pogledati/gledati *koga, što*'
- ***držati/imati na oku koga, što*** – 'pažljivo promatrati (motriti) *koga, što*, kontrolirati (nadzirati) *koga, što*'
 - ***gutati (proždirati) očima*** – 'ne ispuštati iz vidnog polja *koga, što*, požudno (žudno) gledati *koga, što*'
 - ***isplakati oči*** – 'dugo i gorko plakati, naplakati se'
 - ***izbečiti (iskolačiti, razrogačiti) oči <na koga, na što>*** – 'pogledati <*koga, što*> začuđeno (zbunjeno, širom otvorenih očiju)
 - ***kolutati (prevrtati) očima*** – 'snbivati se, čuditi se, iščuđavati se, afektirati'
 - ***napasati (pasti) oči na kome, na čemu*** – 'netremice (dugo) gledati *koga, što*, ne moći odvojiti oči *od koga, od čega*'
 - ***ne skidati oka (očiju, oči, oko) s koga, s čega*** – 'netremice promatrati *koga, što*, gledati *koga, što* s osobitom pažnjom i zanimanjem'
 - ***oboriti (spustiti) oči (pogled)*** – 'zastidjeti se, osjećati se krivim'
 - ***oči su iskočile komu*** – 'širom je otvorio oči od zaprepaštenja (čuđenja, itd.) *tko*'
 - ***oči su na pola koplja komu*** – 'spava se *komu*, oči se sklapaju od pospanosti (umora) *komu*'
 - ***otvoriti/otvarati četvere (čtvore) oči*** – 'pažljivo (pozorno, pomno) pogledati/gledati *koga, što*'
 - ***pogledati/gledati (promatrati) ispod oka koga, što*** – 'pogledati/gledati sa sumnjom (nepovjerenjem) *koga, što*; kradom (kriomice) pogledati/gledati *koga, što*'
 - ***prostrijeliti (ošinuti) ostrim očima (pogledom) koga*** – 'oštro (ljutito, prijekorno) pogledati *koga*'
 - ***zatvoriti/zatvarati oči pred čim*** – 'namjerno ne uočiti/ne uočavati *što*, ne htjeti se suočiti s činjenicama'

- **zažmiriti/žmiriti (prižmiriti) jednim okom ili zažmiriti/žmiriti (prižmiriti) na jedno oko** – 'namjerno ne uočiti/uočavati *što*, ne htjeti se suočiti s činjenicama'
- **osmijeh od uha do uha** – 'veseo (radostan) osmijeh, širok osmijeh'
- **držati palce (fige) <komu>** – 'zaželjeti sreću (uspjeh) *komu*, podupirati čija nastojanja; željeti da se *što* ostvari'
- **dati/davati petama vjetra** – 'pobjeći (bježati) velikom brzinom'
- **lizati pete (tabane) komu** – 'ulizivati se *komu*, ulagivati se *komu*, pretjerivati u poniznosti <prema *komu*>'
- **blijed kao krpa (platno)** – 'vrlo blijed /od straha, nelagode, bolesti'
- **baciti pogled na koga, na što** – 'površno (letimično) pogledati *koga, što*'
- **busati se u prsa (grudi)** – 'pretjerano isticati (hvaliti) svoje zasluge, praviti se važan'
- **dati po prstima komu** – 'ukoriti *koga*, izgrditi *koga*, iskritizirati *koga*, kazniti *koga*, postupiti strogo s *kim*'
- **dobiti/dobivati po prstima** – 'biti <oštro> ukoren (iskritiziran), dobiti/dobivati ukor'
- **pokazati/pokazivati prstom na (u) koga, na (u) što** – 'optužiti/optuživati *koga, što*, razotkriti/razotkrivati *koga, što*; narugati se/rugati se *komu*, izvrgnuti/izvrgavati ruglu *koga, što*'
- **uprijeti/upirati prstom (prst) u (na) koga, u (na) što** – 'optužiti/optuživati *koga, što*; narugati se/rugati se *komu*, izvrgnuti/izvrgavati ruglu *koga, što*'
- **vrtjeti prstima** – 'lijenčariti, ništa ne raditi, ničim se ne baviti'
- **tapšati po ramenu koga** – 'pokroviteljski (s visine) odobravati *komu*'
- **dignuti/dizati rep** – 'uzoholiti se, umisliti se/umišljati se, postati/postajati drzak, biti pun sebe, napraviti se/praviti se važan'
- **podviti (podvući) rep** – 'uzmaknuti, povući se, pokunjiti se, postati svjestan svoje slabosti'

- ***dignuti/dizati ruke <od koga, od čega>*** – 'odustati/odustajati <od koga, od čega>, prestati se brinuti <za koga, za što>, napustiti/napuštati *koga, što*'
- ***dignuti/dizati ruku na koga*** – 'udariti/udarati *koga*, tući *koga*, napasti/napadati *koga*'
- ***dočekati/dočekivati (primiti/primati i sl.) raširenih ruku koga, što*** – 'dočekati/dočekivati (primiti/primati i sl.) *koga*, što srdačno (rado, prijateljski)'
- ***nositi na rukama koga*** – 'previše ugađati *komu*, činiti pretjerane ustupke *komu*'
- ***odmahnuti/odmahivati rukom <na što>*** – 'ignorirati što, ne mariti za *što*'
- ***prekriženih (skrštenih) ruku [sjediti, čekati, itd.]*** – 'besposleno, pasivno, ne radeći ništa, ne pružajući otpor [sjediti, čekati, itd.]'
- ***pružiti/pružati ruku komu*** – 'pomoći/pomagati *komu*, ponuditi/nuditi pomoć (prijateljstvo, pomirenje) *komu*'
- ***ruku na srce*** – 'iskreno (otvoreno) govoreći, prvo da kažem, ako ćemo pravo, reći ću <pravu> istinu'
- ***trljati ruke*** – 'biti zadovoljan, ne skrivati svoje zadovoljstvo'
- ***povući/vući za rukav koga*** – 'zatražiti/tražiti *što od koga*, nametnuti se/nametati se *komu* zahtijevajući *što*, dosađivati (zanovijetati) svojim molbama'
- ***zasukati rukave*** – 'pripremiti se za ozbiljan rad, biti spreman (voljan) raditi'
- ***držati se za čije skute (suknju) ili držati se čijih skuta (suknje)*** – 'biti ovisan o bliskoj ženskoj osobi, biti nesamostalan'
- ***nasmijati se/smijati se od srca*** – 'nasmijati se/smijati se veselo (otvoreno, glasno, srdačno)'
- ***biti (čekati) u niskom startu*** – 'nestrpljivo čekati, čekati u pripremi'

- ***pratiti (slijediti) u stopu koga*** – 'svuda pratiti (slijediti) *koga*, čvrsto se držati *koga*, budno motriti *na koga*, *na što*'
- ***gušiti se u suzama*** – 'jako plakati, ne moći zaustaviti plač, grcati od plača'
- ***gutati suze*** – 'zadržavati suze, zatomljivati plač, nastojati da se ne zaplače'
- ***nasmijati se/smijati se do suza*** – 'nasmijati se/smijati se iskreno (otvoreno, srdačno), tako se jako nasmijati/smijati da poteku suze'
- ***pljunuti u šake (dlanove)*** – 'pripremiti se za težak rad, biti spreman za početak rada'
- ***propustiti/propuštati kroz šake koga*** – 'istući/tući *koga*, izmlatiti/mlatiti *koga*, isprebijati *koga*'
- ***puna šaka brade*** – 'baš dobro, odlično, super, izvrsno, ne može bolje'
- ***udariti/udarati (lupiti/lupati) šakom po stolu (o stol)*** – 'odlučno se suprotstaviti/suprotstavljati, oštro prekinuti/prekidati nešto što se ne odobrava; izraziti/izražavati protest (nezadovoljstvo)'
- ***naćuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši*** – 'pozorno oslušnuti/osluškiivati, potruditi se/truditi se što čuti'
- ***pokriti se (poklopiti se) ušima*** – 'postidjeti se, pokunjiti se, pritajiti se'
- ***ne otvoriti/ne otvarati usta*** – 'šutjeti, ne progovoriti/ne progovarati ni riječi'
- ***ostati/ostajati otvorenih usta (s otvorenim ustima)*** – 'ostati/ostajati zapanjen (začuden, zaprepašten), začuditi se/čuditi se, zaprepastiti se/zaprepašćivati se'
- ***otvorenih usta [slušati, gledati, itd.]*** – 'pozorno, pažljivo, pomno [slušati, gledati, itd.]'
- ***baciti se (pasti i sl.) oko vrata komu*** – 'zagrliti *koga*, zagrliti se *s kim*'
- ***puhati za vratom (vrat) komu*** – '1.) kontrolirati *koga*, dosađivati *komu*; 2.) izbliza slijediti *koga*, progoniti *koga*; 3.) vršiti pritisak *na koga*'
- ***sjediti (visjeti) za vratom komu*** – 'opterećivati *koga*, obremenjivati *koga*, postati teret (opterećenje) *komu*, postati čijom brigom'

- *skočiti/skakati za vrat komu* – 'grubo napasti/napadati *koga*, pritisnuti/pritiskati velikim zahtjevima *koga*, otežati/otežavati život *komu*'
- *pokazati vrata komu* – 'otjerati *koga*, <grubo> istjerati *koga* iz kuće (ureda i sl.)'
- *baciti se u zagrljaj (naručje, naručaj) komu* – 'zagrliti se *s kim*'
- *pasti u zagrljaj (naručje, naručaj) <komu>* – 'zagrliti se <*s kim*>'
- *šutjeti kao zaliven* – '1.) ne progovoriti ni riječi, ništa ne govoriti, uporno šutjeti; 2.) ne odavati tajnu, znati čuvati tajnu'
- *zelen od zavisti* – 'jako zavidan, pun zavisti'